

KIRJALLINEN KYSYMYS 264/2001 vp

Lasten ja nuorten suojelu ala-arvoisilta julkaisuilta

Eduskunnan puhemiehelle

Useat vanhemmat ovat huolestuneina seuranneet monia sarjakuvajulkaisuja, joita lapset ja nuoret lukevat. Sarjakuvalehtien sanoma ja kuvat tihkuvat epäsiiveellisyyttä ja väkivaltaa melko suoraviivaisesti. Piirretyt seksuaalisuudesta kertovat kuvat ovat pornoa, ja väkivalta on raakuudessaan vailla vertaa.

Kansainvälisen lapsen oikeuksien yleissopimuksen artiklan 17 mukaan sopimusvaltiot tunnustavat joukkotiedotusvälineiden tärkeän tehtävän ja takaavat, että lapsi saa tietoa monenlaisista kansallisista ja kansainvälisistä lähteistä, erityisesti niistä, joiden toiminta tähtää hänen sosiaalisen, hengellisen ja moraalisen hyvinvointinsa sekä ruumiillisen terveytensä ja mielenterveytensä edistämiseen. Artiklan 17 e) -kohta rohkaisee kehittämään asianmukaisia ohjelmia lasten suojelemiseksi heidän hyvinvoinnilleen vahingollisilta tiedoilta ja aineistoilta. 19 artikla 1-kohdan mukaan sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin ja hallinnollisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä tai välinpitämättömyydeltä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö.

Myös Suomen perustuslain 12 §:ssä viitataan lastensuojelulliseen näkökohtaan.

Esimerkkinä näistä lapsille vahingollisista lehdistä mainittakoon Myrkky-sarjakuvalehti. Saamieni tietojen mukaan Myrkky on kohdennet-

tu 10—13-vuotiaille. Kuvat kertovat seksiakteista ja ryhmäseksistä irvokkaalla alatyylin kielenkäytöllä. Myös eläinten mukaan sotkeminen on kuvien sanoma kaikessa ällöttävyydessään. Lehden sisältö on sukupuolista siiveellisyyttä loukkaavaa. Se antaa nuorille aivan vääränlaisen kuvan seksuaalisuudesta sekä miehen ja naisen välisestä kanssakäymisestä.

Toisen esimerkkilehden Spawnin kuvakertomus on raakaa väkivaltaa, paholaisen palvelusta ja seksiä mukaan liitettyä mitä törkeimmällä tavalla. Muun muassa näitä esimerkkilehtiä on nuorison helppo hankkia lehtikioskeista, joissa niitä ei edes piilotella.

Lasten ja nuorten herkkää kehitysvaihetta kyseisen kaltaiset sarjakuvat ja lehdet eivät edistä rakentavalla ja terveellä tavalla toista ihmistä kunnioittavaksi ja arvostavaksi, vaan vääristävät nuoren identiteetin kehittymistä. Lehtien viesti on naista halventavaa siten, että elämä ei ole muuta kuin "panemista" paikasta välittämättä. Kauhukuvilla mässäily ja pelon elementit kulkevat väkivallan ihannoinnissa käsi kädessä saatanapalvonnan kanssa.

Kansainvälisen lapsen oikeuksien yleissopimuksen henki edellyttää suojelemaan lapsia kyseisen kaltaisilta julkaisuilta.

Edellä olevan perusteella ja eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ään viitaten esitän kunnioittavasti valtioneuvoston asianomaisen jäsenen vastattavaksi seuraavan kysymyksen:

Onko hallitus tietoinen sarjakuvalehtien ala-arvoisesta viestinnästä, joka on kohdennettu murrosikäisille,

mitä hallitus aikoo tehdä lasten ja nuorten suojelemiseksi lisääntyneen väkivallan ja vääristyneen seksuaalisuuden ihannoimiseen erikoistuneiden lehtien annilta,

miten hallitus aikoo saattaa vastuuseen tuotteissaan piirrettyä raakuutta, väkivaltaa, satanismia ja pornoa levittävät tuottajat sekä

mitä hallitus aikoo yleensä tehdä roska-lehdistön pysymiseksi lasten ja nuorten ulottumattomissa?

Helsingissä 6 päivänä maaliskuuta 2001

Leena Rauhala /skl

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainituksa tarkoituksessa Te, Rouva puhemies, olette toimittanut valtioneuvoston asianomaisen jäsenen vastattavaksi kansanedustaja Leena Rauhalan /skl näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 264/2001 vp:

Onko hallitus tietoinen sarjakuvalehtien ala-arvoisesta viestinnästä, joka on kohdennettu murrosikäisille,

mitä hallitus aikoo tehdä lasten ja nuorten suojelemiseksi lisääntyneen väkivallan ja vääristyneen seksuaalisuuden ihannoimiseen erikoistuneiden lehtien annilta,

miten hallitus aikoo saattaa vastuuseen tuotteissaan piirrettyä raakuutta, väkivaltaa, satanismia ja pornoa levittävät tuottajat sekä

mitä hallitus aikoo yleensä tehdä roska-lehdistön pysymiseksi lasten ja nuorten ulottumattomissa?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Suomi on osapuolena useissa ihmisoikeussopimuksissa, joissa taataan sananvapaus. Sananvapauden takaavat Yhdistyneiden Kansakuntien piirissä tehdyn kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 7—8/1976) eli niin sanotun KP-sopimuksen 19 artiklan 2 kappale sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (SopS 18—19/1990) eli Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 10 artikla.

Perustuslain 12 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on sananvapaus. Säännöksen mukaan

sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Sananvapaus kattaa paitsi poliittisen myös kaupallisen ja elinkeinotoimintaan liittyvän viestinnän (ks. PeVL 2/1986 vp, PeVL 1/1993 vp ja PeVL 19/1998 vp).

Sananvapaus ei ole ehdoton perusoikeus, vaan sitä voidaan myös rajoittaa. Tällöin on kuitenkin otettava huomioon perusoikeuksien rajoittamista koskevat yleiset edellytykset (ks. PeVM 25/1994 vp, s. 5/I). Nämä on oikeuskirjallisuudessa tiivistetty seuraavaan seitsemään kohtaan: 1) lailla säätämisen vaatimus, 2) täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus, 3) hyväksyttävyyysvaatimus, 4) ydinalueen koskemattomuuden vaatimus, 5) suhteellisuusvaatimus, 6) oikeusturvavaatimus ja 7) ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimus.

Perusoikeusrajoituksen hyväksyttävyyysvaatimus merkitsee kriminalisointien kannalta sitä, että rajoittamiselle tulee olla esitettävissä painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste. Vastavasti suhteellisuusvaatimus edellyttää sen arvioimista, onko kriminalisointi välttämätön sen taustalla olevan oikeushyvän suojaamiseksi (ks. PeVL 23/1997 vp). Välttämättömyysedellytyksestä johtuu, että perusoikeuden rajoitus on sallittu ainoastaan, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvin keinoin.

Lasten kehitykselle haitallinen viestintä ei yleensä liity sananvapauden keskeisimpään ytimeen (PeVL 14/2000 vp). Yhteiskunnalliseksi epäkohdiksi koettuihin ilmiöihin puuttumiseksi tietyn käyttäytymisen kriminalisointi on varsin raskas keino. Siksi sitä tulisi käyttää varsin harkiten. Erityistä pidättyvyyttä tulisi noudattaa sel-

laisten kriminalisointien osalta, joilla välittömästi puututaan jonkin perusoikeuden — kuten sananvapauden — käyttämiseen. Tämä näkökohta oli esillä myös rikoslain 17 lukua uudistettaessa (ks. HE 6/1997 vp, s. 143). Tavoitteena oli rajata rangaistavuus vain sellaisiin tekemuotoihin, joiden rangaistavuudesta vallitsee laaja yksimielisyyys.

Vuoden 1999 alussa voimaan tullessa rikoslain uudistuksessa kokonaan kielletyn pornografian käsite rajattiin lapsi-, väkivalta- ja eläinpornografiaan. Rikoslain 17 luvun 17, 18 ja 19 §:n mukaan väkivaltakuvauksen ja sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen sekä lasta esittävän kuvan hallussapito on rangaistavaa. Sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen (18 §) rajautuu törkeään pornografiaan (ks. PeVL 23/1997 vp). Luopuminen pornografisten tuotteiden rikosoikeudellisesta sääntelystä pääasiassa niiden sisällön perusteella ei merkitse sitä, että yhteiskunta hyväksyy pornografian tai suosii sitä. Rikosoikeudellisten keinojen käyttäminen kirjallisuuden tai viihteen laadun tai sisällön ohjaamiseksi tulee kyseeseen vain poikkeuksellisesti, ilmeistä vahinkoa aiheuttavien aines-ten karsimiseksi (HE 6/1997 vp, s. 146).

Väkivaltakuvauksen levittäminen on ollut rangaistavaa vuodesta 1983 lähtien. Säännös (RL 17:17) koskee elokuvia, muita liikkuvia kuvia taikka sellaisia sisältäviä tallenteita. Taustalla on tarkoitus suojata erityisesti lapsia ja nuoria raakaa väkivaltaa sisältävän väkivaltakuvauksen katselulta. Tätä säännöstä on arvosteltu toteamuksin, ettei haittavaikutuksista ole riittävää näyttöä. Säännös onkin kompromissi, joka kohdistuu eräänlaisiin ääri-ilmiöihin. Väkivalta-viihteen kokonaistarjontaa ja -kulutusta tällaisilla toimenpiteillä ei voida sanottavasti vähentää. Siihen vaikuttavat ensisijaisesti kasvatuksen, koulutuksen, kulttuurin ja viestinnän keinot (HE 6/1997 vp, s. 143).

Lastensuojelullisista syistä laajennettiin vuoden 2001 alusta väkivaltaa sisältävien kuvaohjelmien esittämisen tai levittämisen suojaa muun muassa uudella rangaistussäännöksellä (RL 17:18 a). Kuvaohjelma voi esimerkiksi väkivaltaisen sisällönsä vuoksi olla haitallinen lasten ke-

hitykselle, vaikka se ei sisältäisikään rikoslain 17 luvun 17 §:ssä tarkoitettua raakaa väkivaltaa. Uusi rangaistussäännös liittyy lakiin kuvaohjelmien tarkastuksesta (775/2000). Tämä laki taas pohjautuu perustuslain 12 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia.

Televisiotoiminnan harjoittajan on huolehdittava siitä, että lasten kehityksen kannalta haitallista väkivaltaa, seksuaalisuutta tai kauhua sisältäviä ohjelmia ei esitetä lapsille sopivaan katse-luikaan. Tämänkin jälkeen viime kädessä lasten vanhempien tai huoltajien on huolehdittava siitä, että lapsia voidaan varjella sellaisilta ohjelmilta, jotka voivat olla heille haitallisia liiallisen väkivaltaisuuden, seksuaalisuuden tai kauhun vuoksi (HE 2/2000 vp).

Niin sanottua tavanomaista pornografiaa säännellään rikoslain 17 luvun 20 §:ssä olevalla markkinointikiellolla. Sen mukaan sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaan markkinointiin syyllistyy se, joka muun muassa ansiotarkoituksessa luovuttaa kuvan 15 vuotta nuoremmalle tai asettaa kuvan julkisesti yleisön nähtäville. Säännöksessä kriminalisoidaan sellaiset tavanomaisen pornografian levittämistavat, joilla loukataan yksilöiden oikeutta tavanomaisissa elämäntilanteissa välttyä kohtaamasta vastoin tahtoaan pornografista aineistoa (HE 6/1997 vp, s. 151). Niin sanottua tavanomaista pornografiaa sisältäviä julkaisuja pidetään esimerkiksi myymälöissä ja lehtikioskeissa esillä varsin huomaamattomasti eikä tällaisia julkaisuja myöskään näkyvästi mainosteta. Moitittavuuden lähtökohdaksi on asetettu yleinen pahennus. Käytännössä eri henkilöiden käsitykset siitä, mikä on epäsideellistä tai pornografiaa taikka mikä on omiaan herättämään yleistä pahennusta, eroavat toisistaan. On ilmeisen mahdotonta saavuttaa yksimielisyyttä mainittujen käsitteiden sisällöstä ja rajoista (HE 6/1997 vp, s. 145).

Kuluttajansuojalain 2 luvun 1 §:n mukaan markkinoinnissa ei saa käyttää hyvän tavan vastaisia tai muutoin kuluttajien kannalta sopimatonta menettelyä. Säännöksen vastaista on sellainen markkinointi, jossa elinkeinonharjoittaja ei

varmistu, että hyvän tavan vastaista markkinointia ei tule sellaisten henkilöiden ulottuville, jotka haluavat kartaan tällaista aineistoa.

Ihmisten arvostukset voivat olla hyvinkin erilaisia. On selvää, että ei voida asettaa tavoitteeksi kaiken sellaisen aineiston poistamista näkyviltä, jota jotkut saattavat pitää pornografisena tai

liiallista väkivaltaa sisältävänä. Ei myöskään voida kieltää kaikkien sellaisten julkaisujen tarjoamista alaikäisille, jotka joidenkin käsityksen mukaan sisältävät epäsiiveellisyyttä tai väkivaltaa. Väkivaltaviihdettä ja pornografiaa sisältävien julkaisujen joutumista lasten käsiin säätelevät viime kädessä kasvatukselliset toimenpiteet.

Helsingissä 22 päivänä maaliskuuta 2001

Oikeusministeri Johannes Koskinen

Till riksdagens talman

I det syfte 27 § riksdagens arbetsordning anger har Ni, Fru talman, till behöriga medlem av statsrådet översänt följande av riksdagsledamot Leena Rauhala /fkf undertecknade skriftliga spörsmål SS 264/2001 rd:

Är regeringen medveten om det ovärdiga budskap som i serietidningarna riktar till tonåringar,

vad ämnar regeringen göra för att skydda barn och unga mot tidningar som går ut på att glorifiera det ökande våldet och en snedvriden sexualitet,

på vilket sätt ämnar regeringen se till att de som producerar och sprider brutalitet, våld, satanism och pornografi i tecknad form ställs till svars för sina alster och

hur ämnar regeringen rent allmänt se till att barn och unga inte skall få tillgång till skräptidningar?

Som svar på detta spörsmål får jag vördsamt anföra följande:

Finland är part i flera människorättskonventioner där yttrandefriheten garanteras. Yttrandefriheten garanteras i artikel 19 stycke 2 i Förenta Nationernas konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (FördrS 7—8/1976), dvs. den s.k. MP-konventionen, samt i artikel 10 i konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (FördrS 18—19/1990), dvs. Europarådets människorättskonvention.

Enligt 12 § 1 mom. grundlagen har var och en yttrandefrihet. Enligt bestämmelsen hör till yttrandefriheten rätten att framföra, sprida och ta

emot information, åsikter och andra meddelanden utan att någon i förväg hindrar detta. Yttrandefriheten omfattar förutom politisk också kommersiell kommunikation och kommunikation som hör samman med näringsverksamhet (se GrUU 2/1986 rd, GrUU 1/1993 rd och GrUU 19/1998 rd).

Yttrandefriheten är ingen ovillkorlig grundläggande rättighet, utan den kan också begränsas. Härvid skall dock de allmänna förutsättningarna för inskränkningar i de grundläggande rättigheterna beaktas (se GrUB 25/1994 rd, s. 5/I). Dessa har i rättslitteraturen koncentrerats i följande sju punkter: 1) kravet på bestämmelser i lag, 2) kravet på exakthet och avgränsning, 3) kravet på att inskränkningarna skall vara acceptabla, 4) kravet på att kärnan i rättigheten inte rörs, 5) kravet på proportionalitet, 6) kravet på rättsskydd och 7) kravet på iakttagande av de förpliktelser som gäller de mänskliga rättigheterna.

Kravet på att inskränkningar i de grundläggande rättigheterna skall vara acceptabla innebär för kriminaliseringarnas del att det skall finnas ett vägande samhälleligt behov för inskränkningen. Också grunden för inskränkningarna måste vara godtagbar inom systemet med de grundläggande fri- och rättigheterna. På motsvarande sätt förutsätter kravet på proportionalitet en noggrann avvägning av om det är nödvändigt att kriminalisera en handling för att skydda det bakomliggande rättsobjektet (se GrUU 23/1997 rd). Kravet på nödvändighet betyder att en inskränkning av de grundläggande rättigheterna är tillåten endast om samma syfte inte kan nås på något annat sätt som innebär ett mindre ingrepp i rättigheten.

Information som är ägnad att inverka skadligt på barns utveckling har vanligen ingenting att göra med den innersta kärnan av yttrandefriheten (GrUU 14/2000 rd). Kriminalisering av en viss sorts beteende är ett kraftigt medel för att ingripa

i fenomen som anses utgöra samhälleliga missförhållanden. Detta medel bör därför användas med eftertanke. Särskild återhållsamhet skall iakttas när det gäller kriminaliseringar genom vilka man direkt ingriper i utövningen av en grundläggande rättighet — t.ex. yttrandefriheten. Denna aspekt behandlades också vid revideringen av strafflagens 17 kap. (se RP 6/1997 rd, s. 142). Målet var att begränsa straffbarheten till enbart sådana gärningsformer beträffande vilkas straffbarhet det råder stor enighet.

I den strafflagsreform som trädde i kraft vid ingången av 1999 begränsades begreppet totalförbudet pornografi till barn-, vålds- och djurpornografi. Enligt 17 kap. 17, 18 och 19 § strafflagen är spridning av våldsskildringar och av pornografiska bilder samt innehav av barnpornografiska bilder straffbart. Spridning av pornografisk bild (18 §) begränsar sig till grov pornografi (se GrUU 23/1997 rd). Slopandet av den straffrättsliga regleringen av pornografiska produkter, vilken dittills huvudsakligen varit baserad på produkternas innehåll, betyder inte att samhället skulle acceptera eller understöda pornografi. Utnyttjandet av straffrättsliga medel för kvalitativ och innehållsmässig styrning av litteratur eller underhållning kommer i fråga endast i undantagsfall, för att gallra ut uppenbart skadliga inslag (RP 6/1997 rd, s. 145).

Spridning av våldsskildringar har varit straffbart sedan 1983. Bestämmelsen (SL 17:17) gäller filmer och andra rörliga bilder samt upptagningar som innehåller rörliga bilder. Genom bestämmelsen vill man skydda i synnerhet barn och unga från våldsskildringar som innehåller rätt våld. Bestämmelsen har kritiserats med den motiveringen att det inte finns tillräckliga bevis för att skadliga verkningar uppstår. Bestämmelsen är också en kompromiss som riktar sig mot vissa yterlighetsfenomen. Varken det totala utbudet på eller den totala konsumtionen av våldsunderhållning kan nämnvärt minskas genom sådana åtgärder. De primära styrningsmekanismerna är uppfostran och undervisningen samt kultur- och mediepolitiken (RP 6/1997 rd, s. 142).

Av orsaker som gäller skydd av barn utvidgas fr.o.m. ingången av 2001 skyddet mot att visa

eller sprida bildprogram som innehåller våld bl.a. genom en ny straffbestämmelse (SL 17:18 a). Ett bildprogram kan t.ex. på grund av att det innehåller våld vara skadligt för barns utveckling, trots att det inte innehåller sådant rätt våld som avses i 17 kap. 17 § strafflagen. Den nya straffbestämmelsen hänför sig till lagen om granskning av bildprogram (775/2000). Denna lag grundar sig för sin del på grundlagens 12 § 1 mom., enligt vilket bestämmelser om sådana begränsningar i fråga om bildprogram som är nödvändiga för att skydda barn kan utfärdas genom lag.

En utövare av televisionsverksamhet skall sörja för att program som innehåller våld, sex eller skräck och som är skadliga för barns utveckling inte sänds på en tid då barn i allmänhet ser televisionsprogram. Också här efter är det i sista hand barnens föräldrar eller vårdnadshavare som skall sörja för att barnen kan skyddas från sådana program som kan vara skadliga för dem på grund av ett alltför vålds-, sex- eller skräckbetonat innehåll (RP 2/2000 rd).

S.k. sedvanlig pornografi regleras genom det förbud mot marknadsföring som ingår i 17 kap. 20 § strafflagen. Enligt det gör sig bl.a. den skyldig till sedlighetssårande marknadsföring som i förvärvssyfte överlåter en bild till en person som inte har fyllt 15 år eller offentligt ställer ut en bild till allmänt påseende. I bestämmelsen kriminaliserar spridning av sedvanlig pornografi då den sker på ett sätt som kränker enskilda människors rätt att i vardagslivet slippa konfronteras med pornografi mot sin vilja (RP 6/1997 rd, s. 150). Publikationer som innehåller s.k. sedvanlig pornografi är vanligtvis mycket diskret framlagda i affärer och tidningskiosker, och det görs inte heller på ett synligt sätt reklam för dem. Grunden för klandervärdhet är allmän anstöt. I praktiken varierar uppfattningen om vad som är osedligt och pornografiskt material samt om vad som är ägnat att väcka allmän anstöt. Det är uppenbarligen omöjligt att uppnå enighet om innebörden och avgränsningen av dessa begrepp (RP 6/1997 rd, s. 144).

Enligt 2 kap. 1 § konsumentskyddslagen får vid marknadsföring inte användas förfaranden som strider mot god sed eller annars är otillbörliga

ga mot konsumenterna. Det är fråga om marknadsföring som strider mot bestämmelsen när näringsidkaren inte försäkrar sig om att personer som vill undvika dylikt material inte behöver ta del av marknadsföring som strider mot god sed.

Människornas värderingar kan vara mycket olika. Det är klart att målet inte kan vara att avlägsna allt sådant material som någon kan betrak-

ta som pornografiskt eller alltför våldsbetonat. Man kan inte heller förbjuda tillhandahållandet till minderåriga av alla sådana publikationer som enligt någons uppfattning är osedliga eller innehåller våld. I sista hand är det genom uppfostningsåtgärder man kan påverka om barn får tillgång till våldsunderhållning och pornografiska publikationer.

Helsingfors den 22 mars 2001

Justitieminister Johannes Koskinen